

**ВІД ПАТЕРНАЛІЗМУ ДО ПАРТНЕРСТВА
(РЕЦЕНЗІЯ НА КНИЖКУ ТЕТЯНИ СЕМИГІНОЇ ТА ОЛЬГИ
СТОЛЯРИК «РОЗВИТОК СИЛЬНИХ СТОРІН КЛІЄНТІВ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»)**

Ганна Слозанська,

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна;

annaslozanska@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8394-4925>

Посібник «Розвиток сильних сторін клієнтів соціальної роботи» авторства Тетяни Семигіної та Ольги Столярик побачив світ у 2024 році (Семигіна & Столярик, 2024). Він є ґрунтовним осмисленням концепції, орієнтованої на сильні сторони клієнтів у соціальній роботі, та кидає виклик наявним вітчизняним професійним практикам. Адже в Україні поширена патерналістська практика та оцінка дисфункцій клієнтів, а не їх ресурсів, потенціалу та сильних сторін.

Посібник охоплює як теоретичні аспекти підходу, так і практичні методики його реалізації, інкорпорує попередні розробки авторок. Наразі посібник можна вважати вкрай актуальним для України саме зараз з кількох причин.

По-перше, війна та її соціальні наслідки створюють безпрецедентні виклики для соціальної роботи. Чимало людей стикається з кризовими ситуаціями – втратою житла, роботи, рідних, погіршенням психічного здоров'я. Підхід, орієнтований на сильні сторони, дозволяє соціальним працівникам не лише підтримувати клієнтів у скрутних обставинах, а й допомагати їм знаходити внутрішні ресурси для адаптації та розвитку в умовах війни (Столярик & Семигіна, 2023).

По-друге, реформа соціальних послуг в Україні передбачає перехід до більш персоналізованих, орієнтованих на клієнта підходів. Це відповідає загальносвітовим трендам і підходу, викладеному в посібнику. Він може слугувати методичним інструментом для соціальних працівників, які працюють у нових умовах децентралізованих соціальних послуг.

По-третє, освітній компонент. Підготовка соціальних працівників вимагає оновлення методичних матеріалів, які б відображали сучасні теоретичні концепції та практичні інструменти. Посібник Т. Семигіної та О. Столярик може стати корисним не лише для студентів, а й для діючих соціальних працівників, які проходять підвищення кваліфікації.

По-четверте, стійкість громад та розвиток соціального капіталу. Підхід, орієнтований на сильні сторони, дозволяє працювати не лише на індивідуальному, а й макрорівні, що видається важливим для відновлення соціальної згуртованості в умовах війни та післявоєнної відбудови (Палатна. & Семигіна, 2024).

Посібник пропонує комплексний огляд ключових елементів підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів, спираються як на психологічні, так і на соціологічні основи, а головне – на практику його застосування у соціальній роботі з людьми, які мають високий рівень вразливості та самостигматизації.

Перший розділ висвітлює історичні передумови виникнення підходу, його ключові принципи та концептуальні засади. Авторки розглядають основні ідеї, що сприяли його становленню, зокрема вплив психологічних, соціологічних та теоретико-методологічних досліджень. Такий підхід дозволяє читачам усвідомити цілісну картину еволюції даної концепції та її місце у сучасній соціальній роботі.

Цілком слушною видається загальна характеристика підходу, наведена авторками: *«Підхід на основі сильних сторін (Strength-based approach) було розроблено як трансформувальний виклик панівним упродовж багатьох років практикам і політиці, які зводять людей та їхній потенціал до проблем і дисфункцій. Підхід є альтернативним до так званих дефіцитних моделей соціальної роботи, а також до медичних моделей, зосереджених на патологіях та інвалідності. Він відзначається поглядом на клієнта як на експерта та вірою в його здатність використати свої ресурси»* (Семигіна & Столярик, 2024, с. 15).

Важливо, що авторки виразно як дефініціюють підхід, орієнтований на сильні сторони, як філософський принцип практики та пов'язують ключові принципи підходу з цінностями сучасної професійної соціальної роботи, а саме:

- *«самовизначення (надає клієнтам свободи робити вибір у своєму житті та рухатися до встановлених цілей у спосіб, який вони вважають найоптимальнішим);*
- *розширення прав і можливостей (закладає основу для усвідомленого самовизначення);*
 - *визнання цінності клієнта та повага до його гідності»* (Семигіна & Столярик, 2024, с. 24).

Другий розділ присвячений теоретичним основам підходу. Авторки здійснюють ґрунтовний аналіз ключових психологічних та соціологічних теорій, які формують основу роботи з розвитком сильних сторін клієнтів. Зокрема, у книзі розглядається значення позитивної психології, теорії резиліентності та соціального капіталу, що сприяє розумінню потенціалу клієнта та ефективним методам підтримки.

Третій розділ зосереджений на процесі планування інтервенцій. У ньому містяться практичні рекомендації щодо розробки та впровадження короткострокових підтримки клієнтів, які базуються на їхніх сильних сторонах. Авторки пропонують структуровані алгоритми дій, які допомагають соціальним працівникам ефективно розробляти та реалізовувати інтервенції.

Зокрема, у посібнику наведено алгоритм двох інтервенцій на основі сильних сторін, які було розроблено авторками, апробовано та доведено їхню ефективність:

1) інтегроване втручання для жінок, які живуть з ВІЛ та опинилися в складних життєвих обставинах (Гальчинська & Семигіна, 2017);

2) інтервенція на основі сильних сторін для тих батьків, які виховують дитину з розладом аутичного спектру (Столярик & Семигіна, 2022; Semigina & Stoliaryk, 2022).

Оцінювання сильних сторін розглядається у четвертому розділі. Представлено сучасні методи та інструменти оцінювання, що дозволяють ідентифікувати сильні сторони клієнта та визначити, як їх можна використати у процесі соціальної роботи. Практичне значення цього розділу полягає у запропонованих вправах та інструментах, які допомагають здійснювати якісну оцінку та формувати персоналізовані підходи до підтримки клієнтів.

У наступних розділах увага зосереджується на постановці цілей, розвитку самоусвідомлення та формуванні ресурсного середовища. Авторки аналізують сучасні підходи до цілепокладання, розглядають методики розвитку усвідомленості та мотивації до змін.

Прикметно, що авторки критично сприймають такий популярний в українських тренінгових колах підхід до цілепокладання як SMART. Натомість Т.Семигіна та О.Столярик пропонують низку альтернативних методик, які застосовуються у роботі з вразливими групами населення. Наприклад, техніка «Колесо життєвого балансу», техніка «Піраміда цілей», вправа «Валіза цілей», завдання на візуалізацію цілей тощо. Вправи наведено із покроковим алгоритмом дій тренера/фасилітатора групи та необхідним роздатковим матеріалом або зразками.

До важливих аспектів рецензованого посібника варто віднести акцент на створенні сприятливого соціального середовища для клієнтів, а також стратегії подолання негативного впливу оточення та формування мережевої підтримки. Пропоновані вправи та інструменти можуть бути корисними як для індивідуальної роботи з клієнтами, так і для групових програм підтримки.

Як одну з основних переваг посібника слід відзначити доступність викладення матеріалу, цікаве та структуроване графічне оформлення посібника. Авторам вдалося поєднати наукову строгість із практичною орієнтованістю, що робить видання корисним як для дослідників, так і для практиків. Особливу увагу приділено практичним методикам, що дозволяє читачам одразу застосовувати здобуті знання у роботі з клієнтами.

Ще однією сильною стороною можна вважати акцент на експериментальну апробацію багатьох методик, представлених у виданні. Це робить посібник не лише теоретичним джерелом, а й доказово обґрунтованим керівництвом до дії.

Окрім того, посібник має безумовну користь для освітнього процесу, адже може бути використаний в освітніх програмах підготовки фахівців соціальної роботи та підвищення їхньої кваліфікації.

До вагомих переваг видання слід віднести той факт, що воно розміщено у відкритому доступі на сайті видавництва: <https://teadmus.org/main-publications/sm-47>

Попри значні переваги, було б корисно розширити емпіричну базу, доповнивши посібник більшою кількістю реальних прикладів успішного застосування підходу в різних контекстах. Також було б цінним включити окремий розділ із розглядом потенційних викликів та обмежень підходу, що

допомогло б вітчизняним фахівцям краще адаптувати його до специфічних умов соціальної роботи в Україні.

Таким чином, книга «Розвиток сильних сторін клієнтів соціальної роботи» є важливим внеском у розвиток соціальної роботи як дисципліни та професійної практики. Вона поєднує у собі глибокий теоретичний аналіз із практичними рекомендаціями, що робить її корисним ресурсом для широкого кола фахівців. Видання відзначається структурованістю, науковою обґрунтованістю та високим рівнем практичної значущості, що сприяє його актуальності та затребуваності у професійній спільноті.

Загалом, такий посібник сприяє зміні парадигми соціальної роботи в Україні: від пасивної підтримки до активного залучення клієнтів у процес відновлення їхнього життя та соціальної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

Гальчинська, О. & Семигіна, Т. (2017). *Втручання з розвитку економічної самостійності «Майстерня можливостей»*. Київ: Поліграфплюс.

Палатна, Д. & Семигіна, Т. (2024). *Згуртування громади: соціальний вимір*. Tallinn: Teadmus. <https://teadmus.org/main-publications/sm-49>

Семигіна, Т., & Столярик, О. (2024). *Розвиток сильних сторін клієнтів соціальної роботи: Посібник*. Таллінн: Teadmus. <https://teadmus.org/main-publications/sm-47>

Столярик, О., & Семигіна, Т. (2023). Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*, 10(1), 63–77. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.6>

Столярик, О., & Семигіна, Т. (2022). *Соціальна робота із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом: інтервенція з розвитку сильних сторін*. Таллінн: Teadmus. <https://teadmus.org/main-publications/sm-23>

Semigina, T., & Stoliaryk, O. (2022). “It was a Shock to the Whole Family”: Challenges of Ukrainian Families Raising a Child with Autism. *Socialinė Teorija, Empirija, Politika Ir Praktika*, 24, 8-23. <https://doi.org/10.15388/STEP.2022.34>